
*О.Б.Попова,
кандидат філософських наук,
старший викладач кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін НУФВСУ*

ВПЛИВ ТІЛЕСНИХ ДИФЕРЕНЦІАЛІВ НА ВИБІР СОЦІАЛЬНИХ РОЛЕЙ ІНДИВІДІВ

У новітніх філософських дискурсах активно розробляється проблема онтологічних засад людської особистості в горизонті індивідуальної тілесності. Тілесність у постмодерному соціофілософському дискурсі протиставляється характеристикам «тіла без органів», яке для А.Арто виглядає як «розутілення реальності», а для Ж.Дельоза – як «машина бажання», що фактично дорівнює «первісній матерії». Ж.Дельоз пише, що «суспільство збудовує свою власну маячню, реєструючи виробничий процес», цим самим він прокладає місток між «істинною свідомістю» та «хибною свідомістю», яка «є не що інше, як істинна свідомість хибного руху» [1, 32]. Розвиваючи концепт «тіла без органів», Ж.Дельоз по суті, порушує питання про виокремлення матеріально-тілесного, власне тілесного від соціально створюваної «машини бажання», для нього тілесне – це те, що заважає, він прагне перемогти «організми», щоб вивільнити приховані в них сили життя. Отже, контент тілесного як онтологічно визначеного лишається не пізнаним, потребує окремої рефлексії у сучасній соціальній теорії. Тілесність бажано було б осмислити не як механістичний набір функцій, а як органічне поєднання соціально-буттєвого та ідейно-гносологічного.

Е.Берн зазначає, що в молоді, так звані, пластичні, роки, людина створює план майбутнього життя [2, 264]. Тілесні диференціали відіграють при цьому чи не вирішальну роль. Учений вважає, що дитина народжується свобідною, але дуже скоро втрачає свободу. Звільнившись від чужого, батьківського або материнського, впливу та контролю, дитина соціалізується, усвідомлюючи як свої духовні прагнення, так і тілесні особливості й бажання. Різноманітні форми соціальних ігор формують дитячу особистість, визначаючи пластику її сенсорної здатності у поєднанні з структуруванням духовної визначеності.

Тілесність у поєднанні з духовною складовою особистості формує

свої реакції через власний досвід, інтуїтивно торуючи життєвий шлях, одночасно визначаючи і якість духовної компоненти. М.Ібрагімов зазначає, що «інтуїція – це накопичений тілесний досвід пережитого, який спрацьовує в дану хвилину і в потрібному місці» [3, 237]. Виникає питання, скільки має бути того досвіду, хто його забезпечить і проконтролює його отримання для ще не сформованої особистості, і яким чином інтуїція буде спрацьовувати в конкретну хвилину і в конкретному місці, який вектор цього спрацювання. Фізіологічно обмежена тілесність в такому випадку йтиме попереду соціально-визначеної свідомості, ніхто не знає наперед, яким чином вона спрацює і чи можна з неї спитати за «неякісне» чи «не моральне» спрацювання. Тілесність як втілення «машини бажань» формує власну квазідуховність.

Біологічно залежна тілесна складова постійно нав'язує особистості можливі, але для неї не бажані, соціальні ролі, втручаючись у її плани та сподівання, заперечуючи бажані, але неможливі, варіанти. Неподолані з дитинства проблемами тілесності, заважаючи виконувати бажані ролі, формують негативи характеру людини. Боротьба з недосконалістю тіла для одних людей може стати вдалим бізнесом для інших. Численні телепроекти про те, як покращити власну соматику та фізику («Як стати красивою», «Зважені та щасливі» та ін.) заповнили сучасний медійний простір, вражаючи висотою рейтингів.

Соціальні ролі та ігри виконуються через та за участі тілесної складової, яка зумовлює якість та форми соціальних ролей. Окрема роль і передбачає певну тілесність, і нав'язується певним станом та якістю тілесних диференціалів. Так, «модель» має бути високою, стрункою, довгоногою, а вантажник має бути кремезним сильним та з довгими руками, отже, струнка, худа дівчина не зможе працювати вантажником, а грубий здоровань-чоловік не підійде на роль фотомоделі. Та хто заважатиме недостатньо тендітній та посередній дівчині мріяти стати моделлю, змінивши свою зовнішність на краще? Хто заперечуватиме, що фізично слабкий чоловік може прагнути перевтілитися у «Шварцнегера», день і ніч тренуючись на турнікетах? Мрія про бажану соціальну роль спонукає до дії, до перевтілення, до боротьби з власними слабкостями – лінощами, надмірностями у гедоністичних прагненнях.

Особливою проблемою є виконання соціальних ролей, пов'язаних із гендерною тілесністю, з необхідністю виконувати чоловічі та

жіночі соціально значущі обов'язки. Визнання права особистості у праві на реалізацію можливостей власної тілесності вступає в суперечність з суспільними запитами на чоловіків-воїнів та жінок-матерів. Уже не молода жінка Лара Маркус розмірковує в газеті «Гардіан», чи правильно вона зробила, що не народила дитину, адже вона цього зовсім не хотіла замолоду, не відчуваючи материнського інстинкту. Тепер я радісна стара тітонька, – розмірковує вона, – у мене немає дітей, але інколи я спілкуюся з маленькими. Хіба було б добре, щоб я народила дитину лише задля того, щоб вона за мною доглядала в старості...» і т. д. [4]. Подібні рефлексії часто трапляються у сучасних медіа і явно свідчать про хворобу невиконання репродуктивної соціальної ролі в сучасному суспільстві.

Надана природою і, здавалось би, цілком визначена гендерна тілесність, у традиційному суспільстві примушує коритися і певним гендерним зобов'язанням, і виконувати строго окреслені гендерні ролі. Невідповідність внутрішнього самоусвідомлення зовнішньому «природному» стану людини викликає стрес внутрішньої сутності, розлом ядра особистості.

Контент визначеної певної гендерної тілесності змінюється контентом андрогінності, коли життя соціуму створює умови для набуття особистістю рис протилежної статі і вимагає від неї постійної зміни гендерних соціальних ролей. При цьому фізіологічна визначеність певних гендерних функцій (наприклад, фертильність) лишається незмінною і вступає в суперечність із особистісними прагненнями індивідів.

Якщо молодість у полоні Еросу, то зрілість – заручниця Танатосу. І хоча будь-який вік може послужитися залежності від одного та другого, але вікові преференції є саме такими. У другій половині життя людини новим поштовхом до духовності приходять через розуміння скінченності тілесності та неможливості здійснювати звичні соціальні ролі, що стає справжньою трагедією і часто спонукає особистість до фатальних рішень – суїцидальних поривів. Виникає питання, чи може врятувати зміна соціальної ролі, надання особистості нової сутності, можливості по-новому проявити себе.

У сучасному бізнесовому просторі тілесність особистості визначає її здатність до просування кар'єрною драбиною. Можливість швидко рухатися, піднімати великі вантажі, зосереджуватись на конкретному завданні і не боятись перешкод – усі ці та інші якості тіла, дані людині

природою, але пріоритети їх проявів визначає соціально-культурне середовище цих якостей. Приклади «синдрому Мауглі» яскраво продемонстрували науці роль соціумних зв'язків та комунікацій для формування як розумових, так і тілесних можливостей людини. Теорії маркетингу і менеджменту останніх десятиліть переповнені конкретними вказівками щодо поведінки людей у бізнесі, різноманітними практиками та крос-культурними біхевіористичними теоріями [5].

Усвідомлення особистістю здібностей власної соматика розширює її можливості та соціальні горизонти, надають поштовху для реалізації кар'єрних амбіцій.

Суспільна діяльність та соціальні зв'язки виставляють перед окремою індивідуальною тілесністю конкретні вимоги, часто суворі та важко реалізовані. Слабка тілесність не дає змоги якісно виконувати соціальні ролі, що потребують фізичної сили, – спортсмена-боксера, борця, бігуна та ін., але, попри це постійно виникають нові і нові приклади перемоги духу спортсмена над власною слабкою тілесністю.

Але найбільша проблема для тілесно слабкої сучасної людини чатує під прикриттям технічного прогресу. Постмодерні технології занадто швидко змінюють світ та життя людей, яким більше не потрібно користуватися власною тілесністю – вона стає непотрібною. Вчені звертають увагу на те, що незабаром роботи відтворять роботів, а живі люди будуть просто непотрібні, їхня праця буде зазвичай нічого не варта. У таких умовах людина, що визнає себе особистістю, ображена своєю нікчемністю, муситиме шукати нових форм власного призначення. Її чекає справжній «шлях до себе», який, скоріше, неможливий без «шляху до Іншого». Гуртування людей у соціальному просторі корисне незалежно від того, чи добровільне воно, за Дж.Локком, через бажання до взаємодії, чи вимушене, за Т.Гоббсом, через бажання врятуватися в умовах «війни всіх проти всіх».

Інформаційне суспільство створило такі умови, за яких людська тілесність зазнає численних випробувань, жалюгідність тіла виявляється в усіх її іпостасях, і механізм соціального дарвінізму грає з людиною в особливо жорстоку гру. Окремого слабого індивіда не врятує купа дипломів, одержувати які зараз стало таким модним в Україні. На жаль, знання багатьох мов і володіння численними талантами, навіть вони не гарантують йому подушки безпеки. Усе, до чого б він не вдавався, комп'ютер уже може зробити краще, незалежно від того, чи це прояви чистої фізичної соматика, чи тілесності

через інтелект. Ось-ось вулицями міст блукатимуть людські техно-нано-біо-клони, тоді, як люди відключатимуть власну тілесність задля розваг та відпочинку. Але комп'ютер не може одного – одухотворити тілесність, зробити її природно-бажаною, справжньою, живою.

Виклики постмодерну ставлять перед людиною нові й нові завдання, передусім, стосовно удосконалення власної тілесності. Змінюваність світу вимагає вміння змінювати тіло відповідно до нових умов, здатності інтегруватися в будь-які нові умови. Соціалізація особистості проходить у єднанні духовного та тілесного. Питання полягає в тому, щоб духовне не відставало від тілесного і, навпаки. Вершина соціалізації – інтеріоризація. Чи можна досягти її, не досягнувши тілесної досконалості? Питання риторичне. Шляхи досягнення подібної досконалості відкриває, зокрема, соціальний інститут спорту.

Дослідникам не дає спокою питання, як співвідносяться спорт і тілесність: чи доводить спорт людині, що вона має тіло, чи, навпаки, що вона є тілом?

Контент тілесність відіграє структурну роль на першому та другому етапах структури світогляду: 1) рівень світовідчуття повністю залежить від стану тілесності, адже люди по-різному сприймають світ – і залежно від віку, і залежно від статі, і в різному стані здоров'я; 2) світосприйняття, наступний етап пізнання, залежить уже від підготовки та освіти особистості, її рівня розвитку та життєвого досвіду. Тілесні диференціали визначають початок пізнавального процесу і вимагають самовдосконалення на подальших його етапах. Ігнорування потреб тіла дорого коштуватиме людині, що прагне стати всебічною особистістю та вдало й успішно виконувати власні соціальні ролі. Тілесність підпорядковується сценаріям і антисценаріям (Е.Берн) соціалізації.

Водночас стан людського тіла зумовлює соціальну роль, яку часто змушена грати особистість, змінюючи власні позиції в соціумі, втрачаючи суб'єктність, набуваючи принизливої об'єктності, переживаючи психологічні тортури. Повернення втраченого статусу, перемога над аутсайдерством можливі за умови поєднання тілесної і духовної складових у соціальній грі під назвою «вихід із кризи». Е.Берн підкреслює, що важливо знати, «чи грає людина саме в ті ігри, які для неї максимально сприятливі» [2, 49]. Найважливіший момент гри – кульмінація, виграш – це та мета, до якої людина готує тілесні й духовні елементи власної сутності (ядра особистості),

формуючи їх органічну єдність.

Виховання певної соціальної ролі потребує тренування певних тілесних можливостей або можливостей фізіологічно тілесного. Але чи є вони відповідними сутності особистості молодої людини? Хто і як зможе це визначити? Чи здатна це визначити сама юна дитина? Рівень соціальної значущості певних здібностей окремої особистості визначається суспільством у відповідності із запитами часу, вирізняючи ті, які актуальні в даний період, і не допускаючи до розвитку такі, які йому, суспільству, в даний момент здаються непотрібними чи загрозливими.

Імовірно, що існують різні варіанти соціальних ролей для різних особистостей, але життя кожної людини конкретно визначено у темпоральному і соціальному вимірах. Талант особистості частіше проявляється у протистоянні із запитам сучасності, у наполяганні на власному, особливому шляху. І чим більше перепон, тим яскравіше він сяє в темряві соціумних табувань.

Вершиною акту злиття тілесного й духовного є самопожертва людини на полі бою, і здобуття вищого рівня духовності через, по суті, втрату тілесності або нехтування безпекою власного здоров'я заради суспільної мети. Питання стоїть руба: життя без честі, тобто без духовності, або смерть чи каліцтво і – на небеса Божої благодаті, на поєднання з духовною суттю і Вічним життям. Отже, найголовніша соціальна роль – служіння Батьківщині – вимагає найбільшої пожертви людської тілесності.

Але суспільство не задовольняється тільки готовністю людини віддати власне життя. Воно вимагає вдосконаленої людської тілесності для відповідного потребам та якісного виконання сучасних соціальних ролей: «бути просто молодим, здоровим та героїчним уже недостатньо, треба бути якісним та успішним».

Людині бажано було б встигнути за життя вичерпати всі можливості власної тілесності, якнайповніше їх розкрити. Роль інституту освіти в цьому процесі – центрова, але й небезпечна можливою нав'язливістю та надмірною стандартизацією.

Порятунок від тілесної недосконалості – мрія сучасної особистості, але якісна оцінка її критеріїв постійно змінюється і є відносною. Отже, в світлі цього «слід зробити висновок: здоров'я – це трансцендентальне благополуччя людини» [6, 236]. Наводячи ці визначальні слова Гегеля, М.Візитей підкреслює що «стан здоров'я, як стан

культури, вимагає від людини діяльного перебування в бутті, адекватної внутрішньої позиції» [6, 236]. Дослідник зазначає, що тілесність і духовність мають іти поряд, не бути самими по собі, а органічно взаємодіяти в структурі особистості. За такої умови особистість зможе піднятися до нових рівнів саморозвитку і можливостей творчого виконання соціальних ролей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дельоз Ж., Гваттарі Ф. Анти-Едіп / Ж.Дельоз, Ф.Гваттарі: Пер. з франц., К.: КАРМЕ – СІНТО, 1996. – 184 с.
2. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры / Э.Берн: Пер. с англ., Санкт-Петербург: Лениздат, 1992. – 400 с.
3. Ибрагимов М.М. Философия спорта как новый антропологический проект / М.М.Ибрагимов. – К.: НУФВСУ, изд-во «Олимпийская литература», 2014. – 296 с.
4. Marcus Laura «Motherhood wasn't for me» / Marcus Laura – «The guardian», October, 20, 2014.
5. Гестеланд Ричард Р. Кросс-культурное поведение в бизнесе. Маркетинговые исследования, ведение переговоров, поиски источников поставок и рынков сбыта, менеджмент в различных культурах / Ричард Р.Гестеланд: Пер с англ. – Дп.: Баланс-Клуб, 2003. – 288 с.
6. Визитей Н.Н. Социология спорта. Курс лекций / Н.Н.Визитей. – К.: Изд. НУФВСУ «Олимпийская литература»

Попова О.Б. Вплив тілесних диференціалів на вибір соціальних ролей індивідів.

Визначено роль тілесності та тілесних диференціалів у процесі соціального вибору особистості. Різноманітність соціальних ролей обумовлює різноманітність вимог до фізичної ідентичності людини. Визнання права особистості у праві на реалізацію можливостей власної тілесності вступає в суперечність з суспільними запитами на гендерні соціальні ролі. Контент певної гендерної тілесності змінюється контентом андрогінності, коли життя соціуму створює умови для набуття індивідом рис протилежної статі і вимагає від нього постійної зміни гендерних соціальних ролей. Підкреслено необхідність органічного поєднання духовного і тілесного для набуття особистістю нових можливостей, здатності до креативного розв'язання соціальних завдань. Вершиною акту злиття тілесного і духовного є самопожертва людини на полі бою, здобуття найвищого рівня духовності через, по суті, втрату тілесності або нехтування безпекою

власного здоров'я заради суспільної мети

Ключові слова: тілесність, соціальні ролі, інтеріоризація, тілесний досвід, андрогінність, здоров'я.

Попова О.Б. Влияние телесных дифференциалов на выбор социальных ролей индивидов.

Определена роль телесности и телесных дифференциалов в процессе социального выбора личности. Разнообразие социальных ролей обуславливает разнообразие требований к физической идентичности человека. Признание за личностью права на реализацию возможностей собственной телесности вступает в противоречие с общественными потребностями исполнению гендерных социальных ролей. Контент определенной гендерной телесности замещается контентом андрогинности, когда жизнь социума создает условия для приобретения индивидуумом черт противоположного пола и требует от него постоянной смены гендерных социальных ролей. Подчеркнута необходимость органического соединения духовного и телесного для приобретения личностью новых возможностей, способности к креативным решениям социальных задач. Вершиной акта слияния телесного и духовного является самопожертвование человека на поле боя, достижение высшего уровня духовности через, по сути, потерю телесности или игнорирование безопасностью собственного здоровья ради общественной цели.

Ключевые слова: телесность, социальные роли, интериоризация, телесный опыт, андрогинность, здоровье.

Popova O.B. Impact of bodily differentials on social role choices made by individuals.

The role of physicality and bodily differentials in a social choice of an individual. The variety of social roles causes a variety of requirements for human corporeality. Recognition for the individual right to implement their own corporeality opportunities in conflict with social needs fulfillment gender social roles. Content specific gender physicality replaced content androgyny, androgynous content is replaced when the life of society to create the conditions for the acquisition of the individual traits of the opposite sex, and requires him to constant change of gender social roles.

Stressed the need of an organic compound spiritual and physical personality for purchase of new opportunities, the ability to creative solutions to social problems. The peak of the merger act of physical and spiritual is sacrifice man on the battlefield, the achievement of higher levels of spirituality through, in fact, the loss of bodily neglect their own health safety for the public purpose.

Keywords: Personal, social roles, internalization, body experience, androgyny, health.